

**Een archeologisch bureau-onderzoek
voor de locatie Hofhooistraat 30 en 32 te
Dreumel, gemeente West Maas en Waal
(Gld)**

K.A. Hebinck

ARC-Rapporten 2009-117

Geldermalsen
2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek voor de locatie Hofhooistraat 30
en 32 te Dreumel, gemeente West Maas en Waal (Gld)

ARC-Rapporten 2009-117
ARC-Projectcode 2009/338

Tekst

K.A. Hebinck

Afbeeldingen

K.A. Hebinck

Redactie

N. van Malssen

definitieve versie

Autorisatie — M.J.M. de Wit

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Geldermalsen, 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

Projectnaam	Dreumel, Hofhooistraat 30 en 32
Projectcode	2009/338
Archisnummer	35802
Beheer en plaats van documentatie	Archaeological Research & Consultancy
Projectleider	drs. A.J. Wullink
Contact	0345-620101, a.j.wullink@arcbv.nl
Opdrachtgever	KDO Vastgoedontwikkeling B.V., dhr. G. Remers
Contact	0487-588588, g.remers@kdobv.nl
Bevoegd gezag	Gemeente West Maas en Waal, mw. H. den Boer
Contact	048-7599512

Locatiegegevens

Toponiem	Hofhooistraat
Plaats	Dreumel
Gemeente	West Maas en Waal
Provincie	Gelderland
Kaartblad	39D
RD-coördinaten	NW: 158.469/429.147 NO: 158.519/429.134 ZO: 158.477/429.048 ZW: 158.399/429.090
Oppervlakte	4.990 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Formatie van Echteld, oever- op komafzettingen
Geomorfologie	Rivieroeverwal
Bodem	Kalkhoudende ooivaaggronden
Historische situatie	De onderzoekslocatie is in de jaren '70 van de vorige eeuw bebouwd. Hiervoor was het in gebruik als grasland en bos.
Archeologische verwachting	De onderzoekslocatie heeft volgens de verwachtingskaart van Gelderland een middelhoge archeologische verwachting door de ligging op de oeverwal van de Waal. Er kunnen archeologische resten uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd worden verwacht.

Legenda

 Onderzoekslocatie

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving (omcirkeld), voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van KDO Vastgoed B.V. Boxtel heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek uitgevoerd voor de locatie Hofhooistraat 30 en 32 te Dreumel. Aanleiding tot dit onderzoek vormt de voorgenomen herontwikkeling van de locatie. Bij deze werkzaamheden worden mogelijk archeologische waarden bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Het bureau-onderzoek is uitgevoerd door drs. K.A. Hebinck op 25 juni 2009. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie ligt binnen de bebouwde kom van Dreumel ten zuiden van de Hofhooistraat. De ligging is weergegeven in afbeelding 1. De locatie is momenteel deels bebouwd en deels in gebruik als parkeerplaats. Het onderzoeksterrein heeft een oppervlakte van 4.990 m² en ligt op een hoogte van 4,2 m +NAP.

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

De voorgenomen werkzaamheden op de onderzoekslocatie bestaan uit de sloop van de huidige bebouwing en de nieuwbouw van woningen. De exacte aard en omvang van de mogelijke bodemversturende werkzaamheden zijn nog niet bekend.

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

1.5 Werkwijze

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële bewoonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruik gemaakt van Archis2, de online archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. Naast deze informatie wordt, als deze voorhanden zijn, ook gebruik gemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten. Voor onderhavig onderzoek is gebruik gemaakt van de archeologische waarden- en beleidskaart van de provincie Gelderland.³ De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand van historisch-topografisch kaartmateriaal en historische bronnen. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden.

³<http://geodata2.prv.gelderland.nl/apps/chw/>.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

De onderzoekslocatie ligt in het rivierengebied. De archeologische trefkans in het rivierengebied hangt in hoge mate samen met de geologische opbouw van dit gebied, omdat de bewoning vóór de bedijkingen in de Late Middeleeuwen zich concentreerde op de relatief hooggelegen en daardoor droge delen.

Tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien (115.000 – 10.000 jaar geleden), was de Rijn een vlechtende rivier die in brede, in oudere sedimenten ingesneden dalen, onder periglaciaire omstandigheden vooral grof zand en grind afzette. Deze sedimenten behoren tot de Formatie van Kreftenheye (De Mulder et al. 2003). Vanaf het Laat-Glaciaal tot in het Vroeg-Holoceen werd door inmiddels meanderende, maar zich nog steeds insnijdende rivieren, op deze zanden en grinden een pakket compacte, zandige klei afgezet. Deze zogenaamde Laag van Wijchen is gevormd door klei die tijdens overstromingen in de riviervlakte werd afgezet en waar vervolgens zand inwaaide. Deze pleistocene afzettingen liggen binnen het onderzoeksgebied op een diepte van 5 tot 6 m –mv (Berendsen et al. 2001). Aan het begin van het Holoceen ontstonden onder invloed van de zeespiegelstijging vanuit deze pleistocene riviervlakte de meanderende rivieren, zoals die nu in het rivierengebied aanwezig zijn. In het Holoceen hebben de Rijn- en Maastakken zich binnen de Rijn-Maas delta vaak verlegd door rivierverleggingen (avulsies), waardoor een gecompliceerd netwerk is ontstaan van stroomgordels van verschillende ouderdom, die veelal bedekt zijn met jongere afzettingen (Berendsen & Stouthamer 2001).

Deze ontwikkeling heeft geleid tot het huidige beeld van de Rijn-Maas delta, waarbij de holocene beddinggordels te herkennen zijn als zandlichamen omgeven door oeverafzettingen van sterk siltig zand tot sterk siltige klei en de fijnere komafzettingen van zwak siltige klei. Deze afzettingen behoren tot de Formatie van Echteld. Binnen de Formatie van Echteld wordt op grond van wijze van afzetting en lithologische karakteristieken een aantal lithogenetische eenheden onderscheiden. De belangrijkste lithogenetische eenheden zijn geulafzettingen, oeverafzettingen en komafzettingen (De Mulder et al. 2003). De geulafzettingen worden binnen de rivierbedding afgezet en bestaan hoofdzakelijk uit zand. De oever- en komafzettingen zijn gevormd op het moment dat de rivier buiten zijn oevers trad en het sediment bij lagere stroomsnelheden kon afzetten buiten de bedding. Des te groter de afstand tot de bedding, des te fijner de afzettingen. Binnen de komafzettingen komen veelal veenlagen voor, die gerekend worden tot de Formatie van Nieuwkoop. Door de sterkere sedimentatie op de oeverwallen, komen de oeverwallen hoger in het landschap te liggen. Dit is later nog versterkt door een verschil in de mate van klink tussen de bedding- en oeverafzettingen en de komafzettingen (Berendsen 2004). Hierdoor liggen de stroomgordels nu hoger binnen het omliggende komgebied. De stroomgordels vormen hierdoor geschikte bewoningsplaatsen in het rivierengebied en hebben dan ook een hoge archeologische trefkans. De nattere komgebieden hebben echter een lage archeologische trefkans. Oeverafzettingen op de overgang van beddinggordels naar de komgebieden hebben een

middelhoge trefkans.

In het rivierengebied komen lokaal rivierduinen voor. Deze rivierduinen worden ook wel donken genoemd. Deze rivierduinen stammen uit de Jonge Dryas (Laat-Glaciaal). In deze periode (11.000 – 10.000 jaar BP)⁴ trad een periode van felle koude op. Door onregelmatige waterafvoer en het ontbreken van vegetatie kon rivierzand uitstuiven uit de droge beddingen van de vlechtende rivieren en opwaaien tot duinen. (Berendsen 2004, Berendsen & Stouthamer 2001). De rivierduinafzettingen uit deze periode horen bij de Formatie van Boxtel en zijn ingedeeld in het Laagpakket van Delwijnen (De Mulder et al. 2003). In het Holoceen zijn deze duinen gedeeltelijk of geheel overdekt geraakt met jongere riviersedimenten. De onderzoekslocatie ligt op oeverafzettingen van de Waal met daaronder komafzettingen. De Waal is actief vanaf 1625 BP (Berendsen & Stouthamer 2001). Daarnaast ligt op 200 m ten zuiden en 500 m ten noorden van de locatie een beddinggordel die behoort bij de stroomgordel van Dreumel. Deze stroomgordel was actief van 3700 tot 3020 BP (Berendsen & Stouthamer 2001). Het beddingzand hiervan ligt op een diepte van 1 tot 2 m –mv (Berendsen et al. 2001). Hiervan zijn mogelijk nog oeverafzettingen op de onderzoekslocatie aanwezig. Volgens de geomorfologische kaart (afb. 2) ligt de onderzoekslocatie op de rivieroeverwal (3K25) van de Waal. In oostelijke richting gaat het via de rivierkom en oeverwalachtige vlakte (2M22) over naar de rivierkomvlakte (1M23). Op 1,2 km ten noordoosten van de locatie is op de geomorfologische kaart nog een laag rivierduin (3K20) aangegeven. Volgens de bodemkaart bestaat de bodem op de locatie uit kalkhoudende ooivaaggronden (Rd90A). Ooivaaggronden zijn bruin gekleurde, goed gehomogeniseerde kleigronden die ontstaan bij een goede drainage van de bodem (De Bakker & Schelling 1989). Deze gronden zijn kenmerkend voor de hoger gelegen stroomruggen en oeverwallen. Ten oosten in het komgebied zijn vooral poldervaaggronden te vinden.

2.2 Bekende archeologische waarden

In het rivierengebied heeft de bewoning zich geconcentreerd op de hoger gelegen stroomgordels. De onderzoekslocatie is gelegen op de oeverwal van de Waal en mogelijk ook op de oeverwallen van de stroomgordel van Dreumel. Door de ligging op de oeverwal van de Waal heet de locatie volgens de provinciale CHS (afb. 5) een middelhoge archeologische verwachting. De beddinggordels van Dreumel ten noorden en ten zuiden van de locatie hebben, zowel op de IKAW (afb. 4) als op de provinciale CHS (afb. 5) een hoge verwachting. Op de stroomgordel van de Waal ten westen van Tiel zijn volgens Berendsen & Stouthamer (2001) archeologische resten vanaf de Vroege Middeleeuwen aangetroffen. Op de stroomgordel van Dreumel zijn archeologische resten aangetroffen uit de periode IJzertijd – Romeinse Tijd (Berendsen & Stouthamer 2001). In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn vijf archeologische monumenten aanwezig (afb. 4):

- Op 720 m ten noordwesten van de locatie ligt een monumentterrein van ho-

⁴BP: before present, jaren voor heden waarbij 1950 als referentiejaar wordt genomen.

ge archeologische waarde (monumentnr. 3803). Het betreft een terrein met resten van een versterkt huis uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd en een huisterp uit de Late Middeleeuwen.

- Op 750 m ten noordwesten van de locatie ligt een terrein van archeologische waarde (monumentnr. 3830) met resten van een vluchtheuvel uit de Nieuwe Tijd.
- Ten oosten van de locatie op de flanken van het rivierduin liggen een monument van archeologische waarde (monumentnr. 12589) en twee monumenten van hoge archeologische waarde (monumentnrs. 3810 en 12590). Hierop zijn nederzettingssporen uit de periode Mesolithicum – Bronstijd, de IJzertijd en de periode IJzertijd – Late Middeleeuwen aangetroffen, alsmede een grafveld uit de Vroege IJzertijd.

Buiten deze monumentterreinen zijn in de omgeving op de oeverafzettingen van de Waal verschillende waarnemingen bekend. Zo is bij een booronderzoek van ARC bv aan de Hofhooistraat op circa 300 m ten westen (Thijs & Wullink 2008) tot een maximale diepte van 1,2 m –mv een groot aantal archeologische vondsten gedaan. Het merendeel van het materiaal bestaat uit bot en laatmiddeleeuws aardewerk (waarnemingsnr. 410554). Op circa 450 m ten westzuidwesten van de locatie zijn twee waarnemingen bekend (waarnemingsnrs. 7140 en 25178), waarbij vooral verschillende fragmenten aardewerk uit de periode Vroege Middeleeuwen – Nieuwe Tijd zijn aangetroffen. Tot slot zijn op ca. 650 m ten noordwesten van de locatie op de oeverwal van de Waal bij een veldkartering verschillende fragmenten aardewerk uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd en twee fragmenten Romeins aardewerk (waarnemingsnr. 105606) gevonden.

2.3 Historische situatie

Het dorp Dreumel wordt voor het eerst genoemd in 893 in een goedereninventaris van de in de Eifel gelegen abdij van Prum. Het dorp wordt hier genoemd als ‘Tremele’, dat gelegen is langs de Vayl (Waal). Er wordt gesproken over vier boerderijen met landerijen die in eigendom zijn van de abdij, en die driemaal per jaar geld moesten afdragen aan de abdij. De volgende vermelding van Dreumel volgt pas in 1225 in een brief. In deze brief bevestigt kardinaal legaat Kenrad, bisschop van Porte, aan de deken en het kapittel van Xanten de schenking van acht kerken, waaronder die van Dreumel.⁵ Dreumel werd in de 18e- en 19e eeuw regelmatig overstroomd bij dijkdoorbraken, onder andere in 1740, 1757, 1781, 1784, 1811, 1855 en 1926 (Steur & Heijink 1973). Op de kadastrale kaart van begin 19e eeuw (afb. 6) is te zien dat de onderzoekslocatie onbebouwd was en dat er toen een wilgenbos was gelegen. Op de historische kaart van begin 20e eeuw (afb. 7) is te zien dat er in deze situatie nog weinig veranderd is en dat de locatie nog steeds onbebouwd is. Op de topografische kaart uit 1977 (afb. 8) is te zien dat er voor het eerst bebouwing aanwezig is de onderzoekslocatie.

⁵www.tremele.nl.

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. De onderzoekslocatie ligt deels op oeverafzettingen van de Waal en mogelijk op de stroomgordel van Dreumel. De oeverafzettingen van de Waal hebben op de locatie een middelhoge trefkans op archeologische resten uit de periode Vroege Middeleeuwen – Nieuwe Tijd. De oeverafzettingen van de stroomgordel van Dreumel hebben een lage trefkans op resten uit de IJzertijd en de Romeinse Tijd. De oeverafzettingen van de Waal liggen direct onder het maaiveld. De oeverafzettingen van de stroomgordel van Dreumel worden verwacht op een diepte van 1 tot 2 m –mv. De eventueel aanwezige archeologische resten worden verwacht in de top van de oeverafzettingen. Deze resten zullen vooral bestaan uit anorganische resten zoals aardewerk, stenen artefacten en mogelijk metaal. Daarnaast kunnen in de nattere delen ook organische resten zoals hout en bot bewaard gebleven zijn.

3 Samenvatting en conclusie

De onderzoekslocatie ligt op oeverafzettingen van de Waal. Deze oeverafzettingen hebben een middelhoge trefkans op archeologische resten uit de periode Vroege Middeleeuwen – Nieuwe Tijd. Er zijn in de omgeving verschillende vondsten uit deze periode aangetroffen. Daarnaast kunnen op de locatie ook oeverafzettingen van de stroomgordel van Dreumel aanwezig zijn. Deze hebben een lage trefkans op archeologische resten uit de IJzertijd en de Romeinse Tijd.

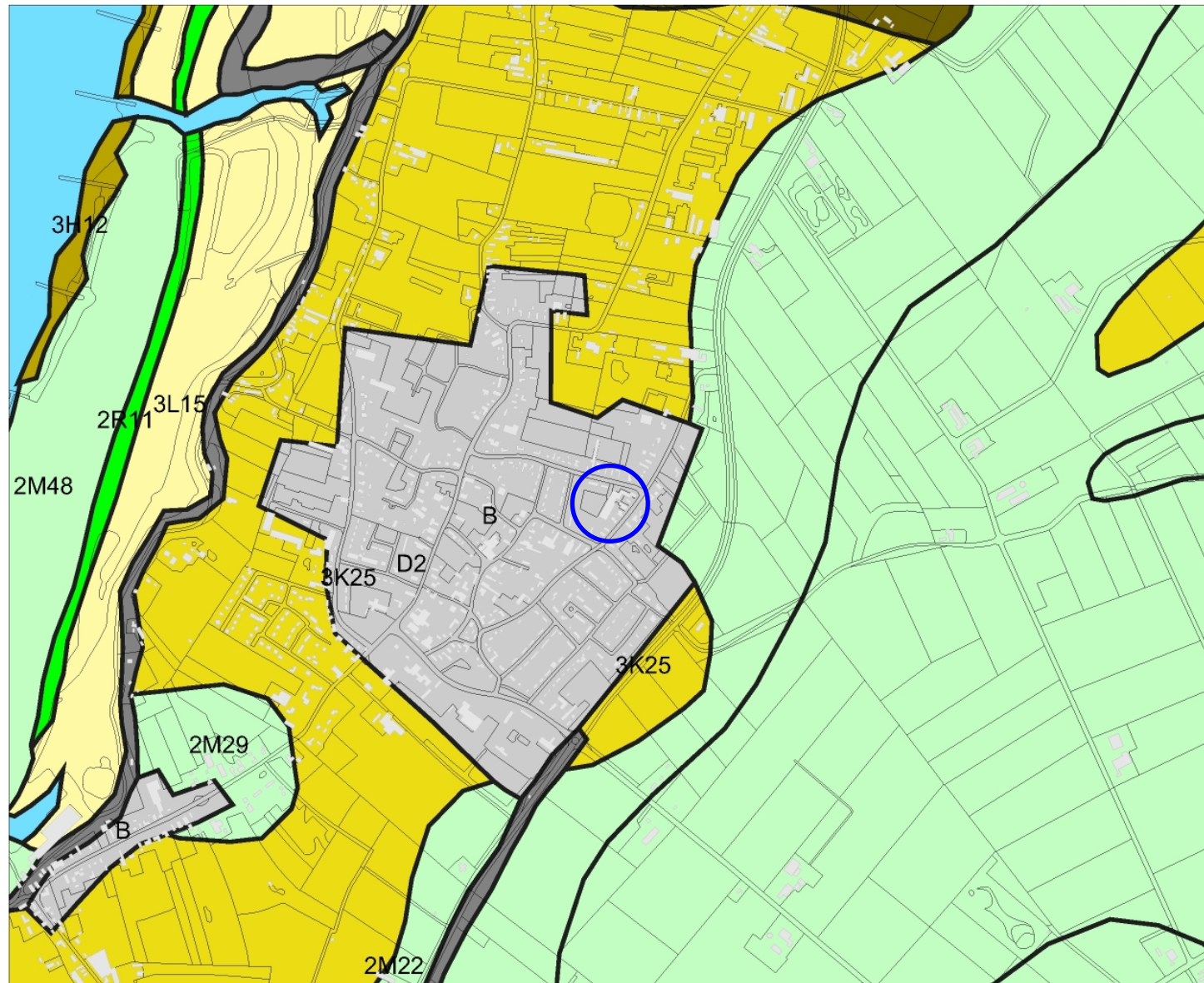
4 Aanbeveling

Gezien de archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie, wordt de aanbeveling gedaan verder archeologisch onderzoek uit te voeren. Dit om vast te stellen of er daadwerkelijk archeologische waarden binnen het plangebied aanwezig zijn. Geadviseerd wordt om dit vervolgonderzoek uit te voeren als verkennen booronderzoek binnen de onbebouwde delen van het terrein om de bodemopbouw op de locatie in kaart te brengen. Het bevoegd gezag, de gemeente West Maas en Waal, beslist of en in welke vorm vervolgonderzoek dient plaats te vinden.

Literatuur

- Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland; de hogere niveaus*. Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A., E.L.J.H. Faessen, A.W. Hesselink & H. Kempen, 2001. *Zand in Banen; Zanddiepte-kaarten van het Gelders Rivierengebied met inbegrip van de uiterwaarden*. Arnhem. Tweede herziene druk.
- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Assen.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register; versie 1.0*. Amersfoort.
- Mulder, E.J.F. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.
- Steur, G.G.L. & W. Heijink, 1973. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 39 West Rhenen en 39 Oost Rhenen*. Wageningen. Stiboka.
- Thijs, W.J.F. & A.J. Wullink, 2008. *Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen aan de Hofhooistraat te Dreumel, gemeente West Maas en Waal (Gld.)*. Geldermalsen (ARC-Rapporten 2008-31).

159830 / 430233

157106 / 428007

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)**
- Wanden
- Hoge heuvels en ruggen
- Terpen
- Hoge duinen
- Plateaus
- Terrassen
- Plateau-achtige vormen
- Waaivormige glooiingen
- Niet-waaivormige glooiingen
- Lage ruggen en heuvels
- Welvingen
- Vlakten
- Laagten
- Ondiepe dalen
- Matig diepe dalen
- Diepe dalen
- Water
- Bebouwing
- Overig (Dijken etc)

0 500 m

N

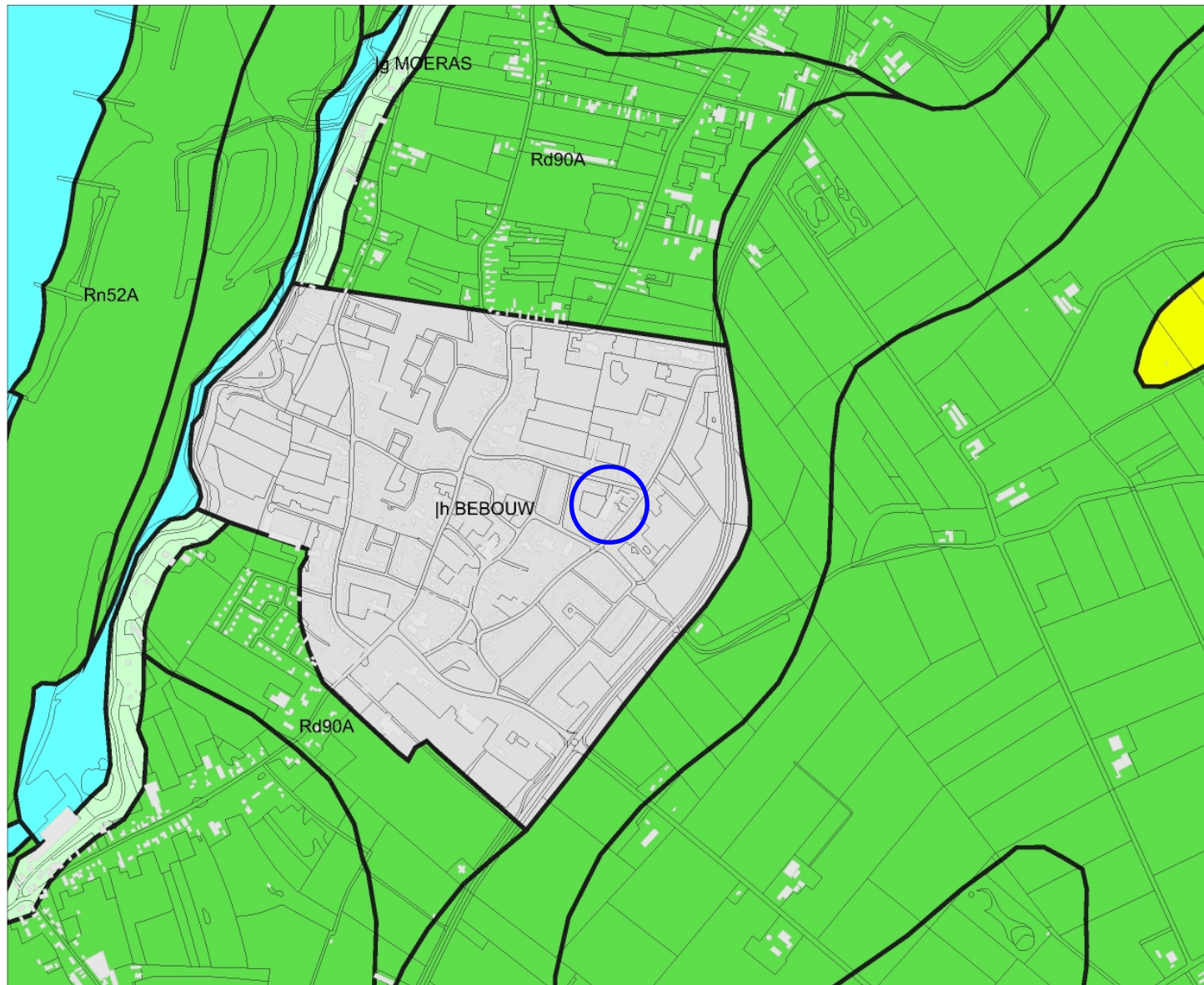

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Afbeelding 2. Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

159830 / 430233

157106 / 428007

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- BODEM ((c)Alterra)**
- Associaties
- Brikgronden
- Bebouwing
- Dijk, bovenlandstrook
- Dikke eerdgronden
- Fluviale afz ouder pleistoceen
- Groeve, gegraven, mijnstort
- Kalksteenverweringsgronden
- Oude rivierkleigronden
- Overige oude kleigronden
- Ondiepe keileemgronden
- Leemgronden
- Zeekleigronden
- Mariene afz ouder pleistoceen
- Niet-gerijpte minerale gronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Rivierkleigronden
- Kalk lutumarme gronden
- Veengronden
- Moerige gronden
- Water, moeras
- Podzolgronden
- Kalkloze zandgronden
- Kalkhoudende zandgronden

0 500 m

N

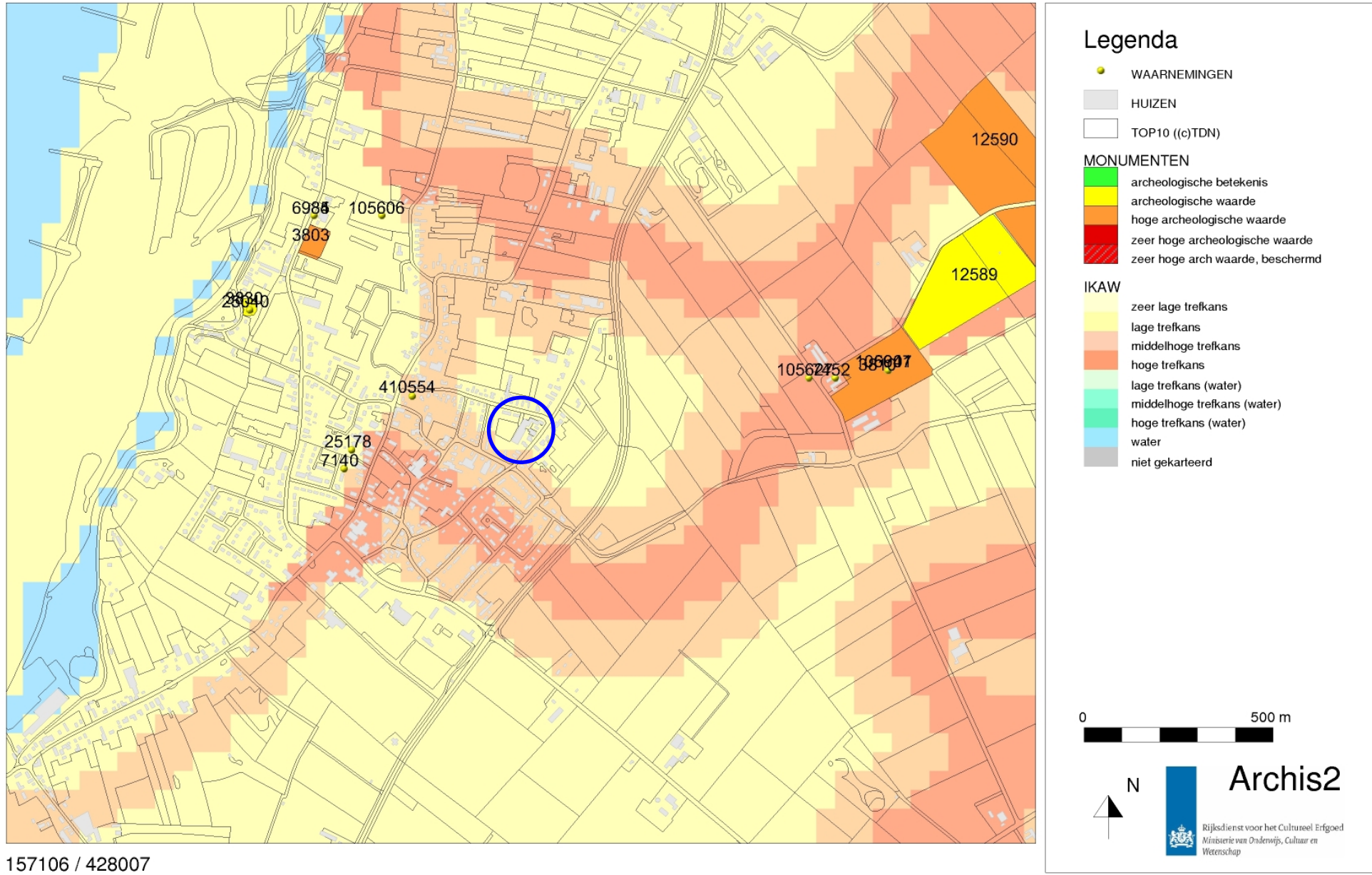

Archis2

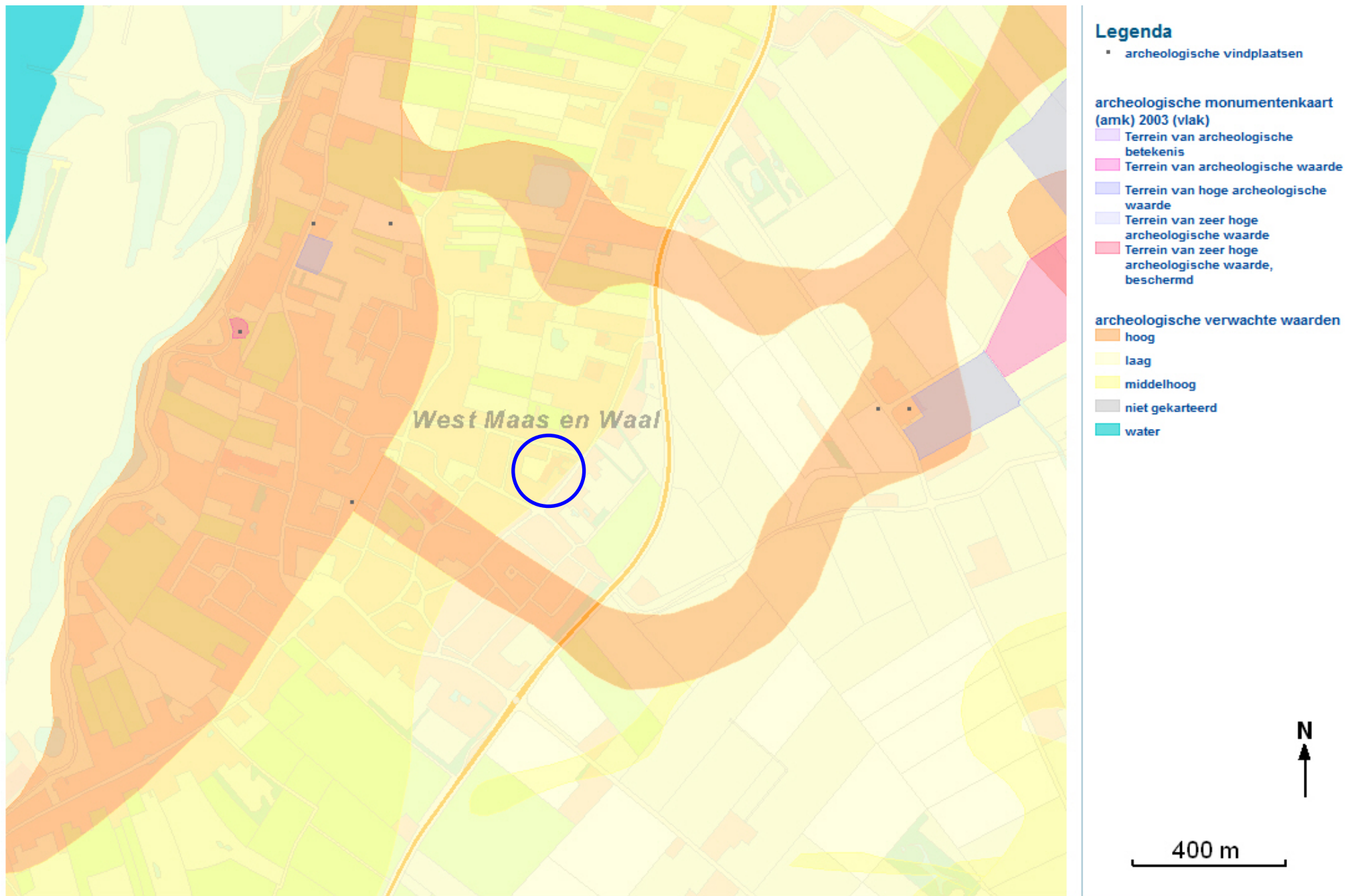
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Afbeelding 3. Bodemkaart van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

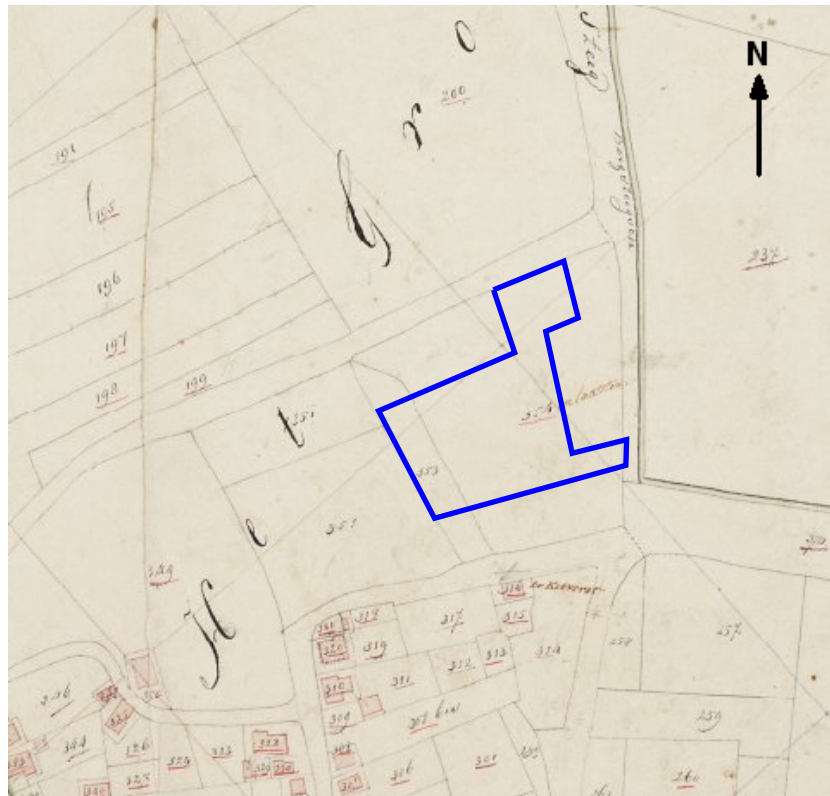
159830 / 430233

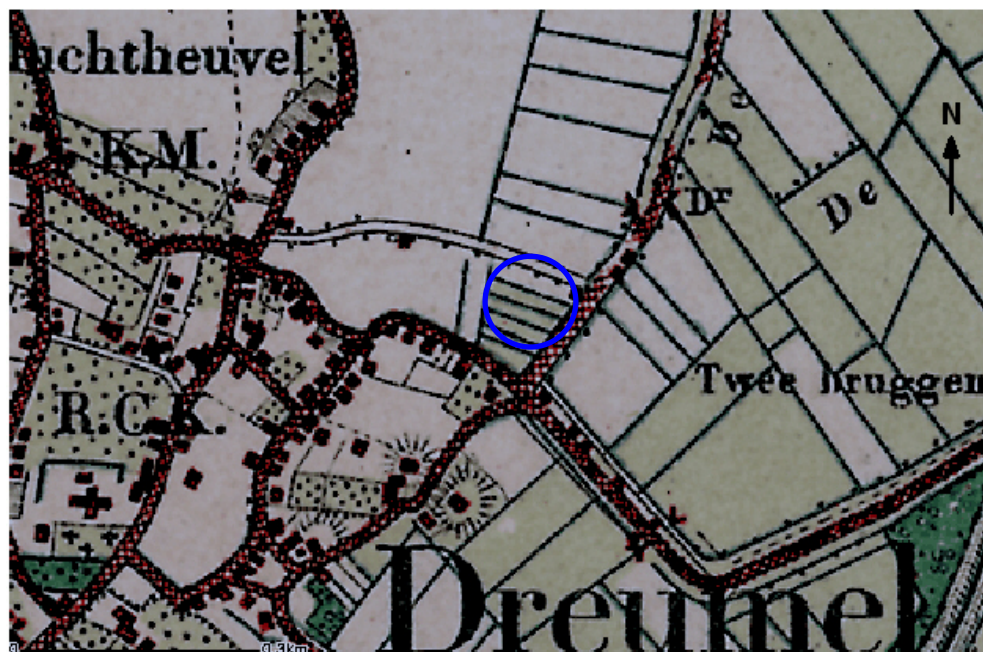
Afbeelding 4. Archeologische waarden op de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en in de omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

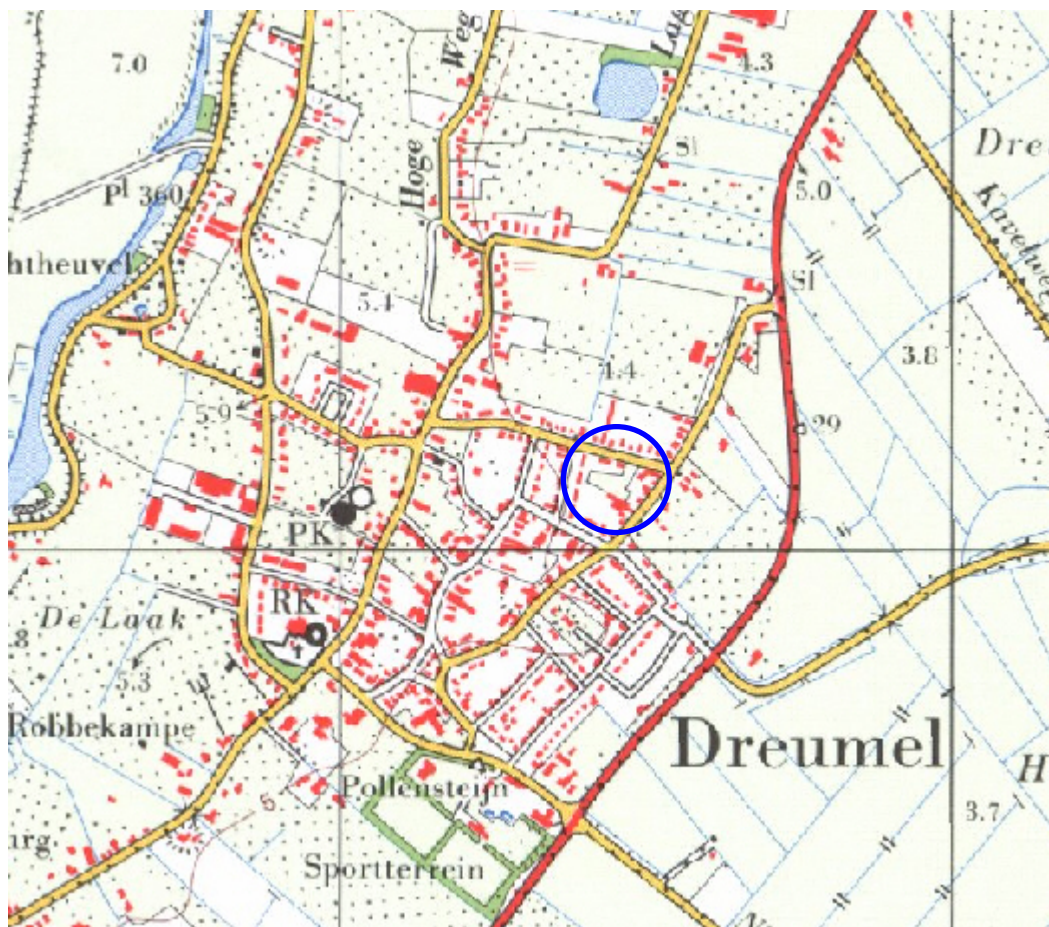
Afbeelding 5. Uitsnede van de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Gelderland van de onderzoekslocatie (omcirkeld) en omgeving.

Afbeelding 6. Een deel van de onderzoekslocatie (omlijnd) op een kadastrale kaart uit het begin van de 19e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

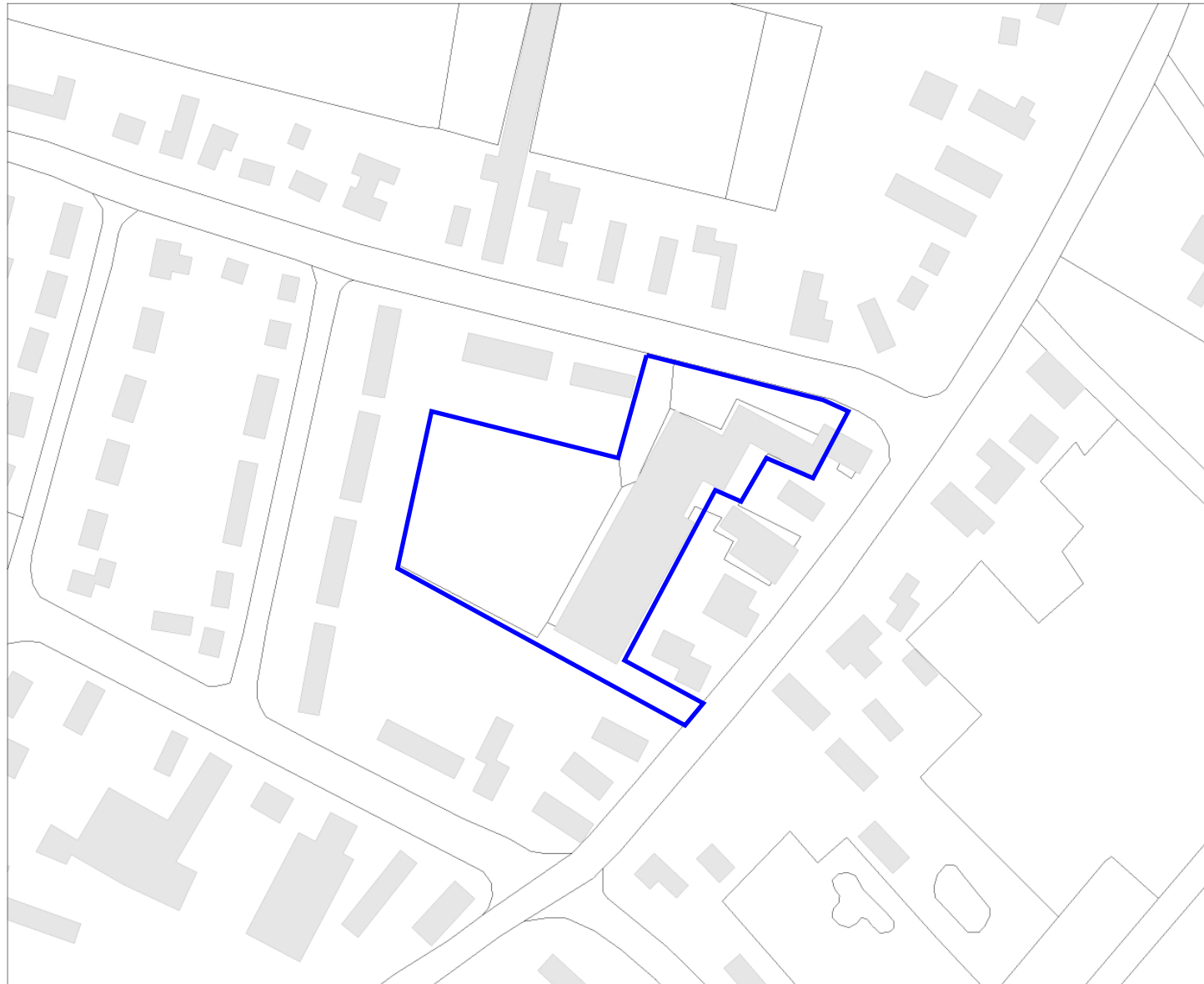

Afbeelding 7. De onderzoekslocatie (omcirkeld) op topografische kaart uit het begin van de 20e eeuw. Bron: www.kich.nl.

Afbeelding 8. Een deel van de onderzoekslokatie (omcirkeld) op de topografische kaart uit 1977. Bron: www.watwaswaar.nl.

158621 / 429243

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- Onderzoekslocatie

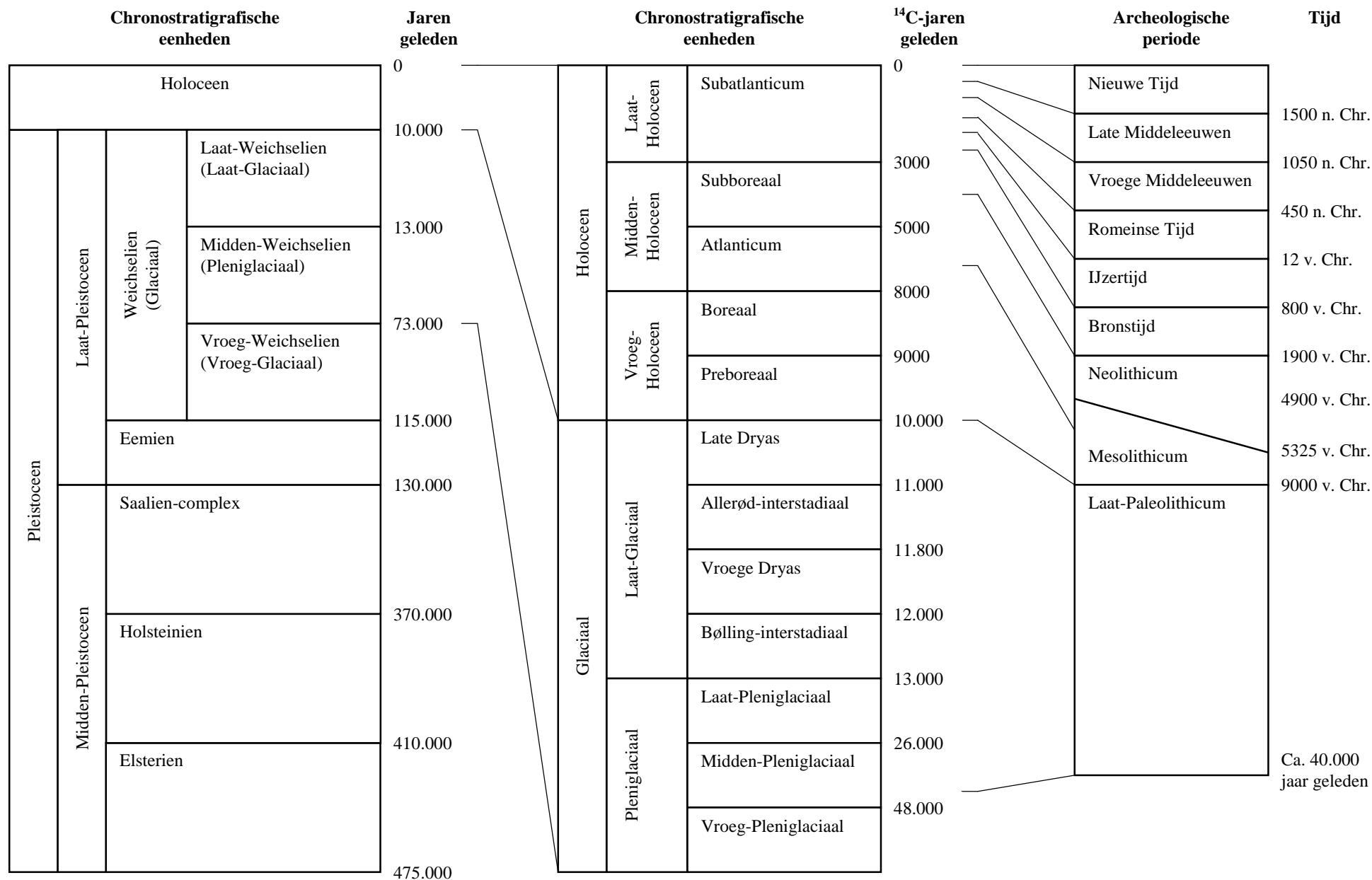

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

158294 / 428976

Afbeelding 9. De onderzoekslocatie.

Bijlage 1. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.